

je uničeno kulturno dobro mogoče nadomestiti?

o dopustnosti izravnalnih ukrepov pri varstvu kulturne dediščine

kerstin
odendahl

uvodnik
esej
zgodovina
prevodi

I. Uvod

Februarja 2008 je bil slovenski zakon o varstvu kulturne dediščine (ZVKD-1) spremenjen. Vanj je bil vključen novi 31. člen, ki pravi:¹

»(Kulturnovarstveno soglasje za raziskavo in odstranitev dediščine)

(1) Kulturnovarstveno soglasje, s katerim se dovolita raziskava in odstranitev arheološke ostaline, se lahko izda le s pogojem, da tako raziskavo in odstranitev nadzoruje zavod in da raziskavo ter odstranitev opravi oseba, ki je strokovno usposobljena za izvajanje arheoloških raziskav.

(2) Kulturnovarstveno soglasje, s katerim se dovoljuje raziskavo in odstranitev spomenika ali registrirane nepremične dediščine, za poseg v katero je treba pridobiti kulturnovarstveno soglasje, in ki ni arheološka ostalina, se lahko izda:

- če se ugotovi dotrajanost ali poškodovanost spomenika ali dediščine, ki je ni mogoče odpraviti z običajnimi sredstvi, ali če spomenik ali dediščina ogroža varnost ljudi in premoženje,

- in če je bil spomenik pred tem ponujen v prodajo po ceni, ki upošteva njegovo stanje.

(3) Kulturnovarstveno soglasje za raziskavo in odstranitev izda minister. Raziskavo in odstranitev iz prejšnjega odstavka nadzoruje pristojna organizacija.

(4) Ne glede na določbo prvega in drugega odstavka se lahko dovoli odstranitev z dovoljenjem iz prejšnjega odstavka tudi v primeru, če se stranki s kulturnovarstvenim soglasjem naloži izvedba izravnalnega ukrepa.

(5) Izravnalni ukrep obsega:

- plačilo denarne zneska v vrednosti povzročene škode, ki nastane zaradi odstranitve arheološke ostaline ali spomenika,

- ali financiranje oziroma izvedbo ukrepov za ohranitev ali oživitev drugega spomenika primerljivega pomena.

(6) Izravnalni ukrep mora biti po učinku sorazmeren pomenu arheološke ostaline ali spomenika, katerega odstranitev se dovoli.«

Izravnalni ukrep,² omenjen v 4. do 6. odstavku 31. člena zakona o varstvu kulturne dediščine, predstavlja v evropski primerjavi neobičajen instrument. Če si pogledamo zakone o spomeniškem varstvu ali o varstvu kulturne dediščine v drugih evropskih državah,³ bomo zaman iskali podobne določbe. Evropske norme o varstvu kulturnih dobrin gredo v drugo smer. Če je stavba vključena v seznam zavarovanih spomenikov, jo je treba varovati in je ravno ni mogoče podreti. Samo če obstaja pretežno javni interes za njeno odstranitev, če predstavlja nevarnost ali če je objekt izgubil kvaliteto spomenika, se jo po prejemu ustreznega dovoljenja sme porušiti. Zato se postavlja vprašanje, ali je možnost, da se kulturna dobrina po plačilu določene vsote denarja ali obnovi nekega drugega objekta poruši, združljiva s pravom višjega ranga

(gl. 2. del), s ciljem varovanja kulturnih dobrin (3. del) ter tudi z bistvom kulturnih dobrin (4. del). Vprašati se moramo tudi, ali so izravnalni ukrepi, ki so običajni v okoljskem pravu, prenosljivi na varstvo kulturne dediščine (5. del). Prispevek zaključujem s sklepnim ovrednotenjem (6. del).

II. Združljivost s pravom višjega reda

Ohranitev kulturnih dobrin se skoraj v vseh državah izvaja s petimi različnimi pravnimi instrumenti:⁴ dokumentiranjem, zavarovanjem, poseganjem v pravice, subvencioniranjem in sankcijami. Najvažnejši pravni instrumenti so pri tem državni posegi.

Med državnimi posegi ima poseben pomen nalaganje dolžnosti ohranjanja.

To je glavna materialna obveznost lastnikov oziroma drugih upravičencev do uživanja kulturnih dobrin. V vseh evropskih državah so osebe, ki imajo v lasti kulturne dobrine, zlasti pa gradbene spomenike, dolžne te spomenike v uresničljivem obsegu ohraniti in negovati. Praviloma jih je tudi mogoče zadolžiti, da opravljajo nekatere uresničljive ukrepe ohranjanja spomenikov. Razširjenost teh obveznosti po Evropi je predvsem posledica konvencij Sveta Evrope o varstvu kulturnih dobrin. Drugi odstavek 4. člena konvencije iz Granade iz leta 1985⁵ nalaga državam podpisnicam, da morajo preprečiti, da bi zavarovane stavbne spomenike skazili, prepustili propadu ali rušili. Konvencija iz Valette iz leta 1992⁶ v 4. členu določa, da morajo države podpisnice uporabljati ukrepe za fizično varovanje arheološke dediščine.

Naslednji pomemben državni ukrep je uvedba obveznih dovoljenj, ki so glavna formalna obveznost lastnikov ali siceršnjih upravičencev do koriščenja kulturnih dobrin. Posegi v kulturne dobrine oziroma aktivnosti, ki vplivajo nanje, sami po sebi niso prepovedani, je pa treba zanje pridobiti državno dovoljenje. Tako nastanejo preventivne prepovedi, ki zahtevajo zadržek v obliki dovoljenja. S tem je lastnikova svoboda razpolaganja primerno omejena, saj spreminjanje kulturne dobrine ni absolutno prepovedano. Hkrati pa je mogoče preverjati ukrepe, ki bi škodovali kulturni dobrini, in možno je državno poseganje. Lastnik ali upravičenec do koriščenja sme opraviti zgolj tiste posege v kulturno dobro, ki so po mnenju države dopustni. Tudi te dolžnosti, razširjene po vsej Evropi, izvirajo iz konvencije Sveta Evrope. Tako konvencija iz Granade nalaga državam v prvem odstavku 4. člena dolžnost, da morajo uvesti primerne postopke nadzora in izdajanja dovoljenj za pravno varstvo stavbnih spomenikov. Države podpisnice sporazuma imajo tudi po členu 3i konvencije iz Valette dolžnost, da lahko dovolijo arheološka izkopavanja šele po izdaji ustreznega dovoljenja.

Slovenija je podpisala in ratificirala tako konvencijo iz Granade kot konvencijo iz Valette, prva je zanj zavezujoča od 1. novembra 1992, druga pa od 8.

novembra 1999. Zato mora tudi Slovenija vpeljati dolžnosti ohranjanja in izdajanja dovoljenj za lastnike in upravičence do koriščenja kulturne dobrine. Pogojev, ob katerih posamezna država predvidi izjeme od dolžnosti ohranjanja in – po izpeljavi ustreznih izdaj dovoljenj – uničenje kake kulturne dobrine, pa ne določa nobena od teh konvencij. V toliko z vidika mednarodnega prava ni prepovedano, da Slovenija dovoli kakšno porušenje stavbnih spomenikov po izpeljavi izravnalnih ukrepov.

Tudi z vidika prava EU je situacija podobna, čeprav zaradi drugih razlogov. V skladu s prvim odstavkom 151. člena ustave Evropskih skupnosti prispevajo Evropske skupnosti k razvoju kultur držav članic ob ohranjanju nacionalne in regionalne različnosti kakor tudi k hkratnemu podpiranju skupne kulturne dediščine. Iz uvoda je mogoče razbrati temeljno razmerje med EU in državami članicami na kulturnem področju. Naloga EU ni, da ustvari enotno evropsko kulturo, temveč le, da prispeva k temu, da se lahko obstoječe kulture držav članic polno razvijajo.⁷ Pristojnost v kulturnih vprašanih torej ostaja državam članicam, pristojnost EU je le komplementarna,⁸ v obliki podpore in pomoči državam članicam. Za varstvo kulturne dobrine je pri tem pomembna druga alineja drugega odstavka 151. člena ustave EU, po kateri EU s svojo aktivnostjo spodbuja sodelovanje med državami članicami in po potrebi podpira ter dopolnjuje njihovo aktivnost na področju ohranjanja in varovanja kulturne dediščine evropskega pomena. To pomeni, da odločitev, kdaj je treba stavbne kulturne spomenike ohraniti ali pa se jih sme podreti, ostaja tudi iz perspektive EU v pristojnosti Slovenije. Pravo EU državam članicam ne predpisuje, kako morajo ravnati s svojimi kulturnimi dobrinami, temveč jim samo nudi možnost, da pridobijo pomoč evropskih skladov, kadar to želijo. To konkretno pomeni, da niti mednarodno niti evropsko pravo ne dovoljujeta ali prepovedujeta Sloveniji predpisa v smislu 4. do 6. odstavka 31. člena zakona o varstvu kulturne dediščine. Slovenija kot suverena država svobodno oblikuje svoje norme za varovanje kulturnih dobrin, ker tako mednarodno kot evropsko pravo državam puščata znaten maneverski prostor pri oblikovanju njihovega varstva kulturne dediščine v mirnodobnem času.⁹ Vprašanje pa je, ali so izravnalni ukrepi v skladu s ciljem varstva kulturne dediščine in bistvom kulturnih dobrin.

III. Združljivost s ciljem varstva kulturnih dobrin

Varstvo kulturnih dobrin je bistvena sestavina in značilnost kake civilizacije. Kot neponovljiva pričevanja duhovne in kulturne preteklosti so kulturne dobrine bistvene vrednote za identiteto in samorazumevanje vsake družbe. Varstvo kulturnih dobrin pred uničenjem, propadom, spremembo ali prenosom drugam je zato naravna potreba vsake družbe, ki se zaveda svoje kulture in preteklosti. Varstvo pred uničenjem in poškodovanjem kulturnih dobrin,

ali povedano drugače, njihova ohranitev je pri tem najvišji in pristni cilj varstva kulturnih dobrin.¹⁰

Izravnalni ukrepi so diametralno nasprotni najvišjemu cilju varstva kulturnih dobrin. Kajti služijo prav temu, da se jih ne ohrani. Služijo njihovemu uničenju. S tem ko lastnik plača določeno vsoto (peti odstavek 31. člena, prva alternativa) ali financira obnovo drugega stavbnega spomenika (peti odstavek 31. člena, druga alternativa), dobi pravico, da poruši stavbni spomenik. Formulacija 4. odstavka 31. člena jasno razkriva, da je rušenje dopustno celo v primeru, ko je stavbni spomenik dobro ohranjen in če pred tem ni bil ponujen v prodajo.

Za kulturne dobrine uničujoča usmerjenost takšnih izravnalnih ukrepov je posebno jasna, če njihov vpliv projiciramo v prihodnost. Po plačilu določene denarne vsote se sme stavbni spomenik porušiti, obnova stavbnega spomenika omogoči uničenje drugega stavbnega spomenika. Takšen mehanizem vodi h kontinuiranemu reduciranju števila stavbnih spomenikov. Če izpeljemo ta potek do konca, to pomeni, da je v rednih časovnih razdobjih število kulturnih dobrin mogoče prepoloviti.

Kot nasprotni argument bi lahko kdo navedel, da za drugi izravnalni ukrep (financiranje obnove drugega stavbnega spomenika po petem odstavku 31. člena, druga alternativa) velja, da je boljše, če je en stavbni spomenik obnovljen in drugi porušen, namesto da bi bila v najslabšem primeru oba zapisana propadu. Ta argument bi vendarle prišel v poštev v najrevnejših državah tega sveta, ki nimajo možnosti – ne državnih ne zasebnih – za ohranjanje svojih kulturnih dobrin. V primeru, ko bi bile brez »žrtvovanja« posameznih objektov propadu zapisane vse kulturne dobrine, bi bilo mogoče upravičiti tak izravnalni ukrep kot ukrep v skrajni sili. Vendar Slovenija ne spada med najrevnejše države naše zemeljske oble. In celo v najrevnejših državah bi lahko šlo zgolj za obnovo kakega drugega objekta, ne pa plačilo denarne vsote (peti odstavek 31. člena, prva alternativa), kar bi bilo združljivo s ciljem varstva kulturnih dobrin.

4.-6. odstavek 31. člena slovenskega zakona o varstvu kulturne dediščine zato ne more biti norma varstva kulturnih dobrin. Je norma, ki spodbuja investiranje. S tem ko lastniki stavbnih spomenikov dobijo pravico, da se »odkupijo« za svojo dolžnost ohranjanja in stavbni spomenik porušijo, nastanejo dobri pogoji za investiranje. Zasebni investitorji lahko kupijo zemljišča na osrednjih legah, s plačilom določene vsote porušijo tamkajšnje zgodovinske stavbe in nato zgradijo nove, donosnejše. Vendar pa država, ki prakticira takšno obliko spodbujanja investitorjev, svoje kulturne dobrine prepušča izginotju. Zato je treba povedati bolj jasno: 4.-6. odstavek 31. člena slovenskega zakona o kulturni dediščini je norma spodbujanja investiranja na račun varstva kulturnih dobrin, vse to pa na račun duhovne in kulturne identitete Slovenije.

IV. Združljivost z bistvom kulturnih dobrin

Kulturne dobrine so stvarni predmeti, premični ali nepremični, posamezni ali zbirke oz. celote, ki jih je ustvaril, spremenil, izoblikoval človek, odsklavajo njegov razvoj in imajo kulturno vrednost.¹¹ Značilnost, ki iz »običajnega« predmeta naredi kulturno dobro, je kulturna vrednost, ki jo deli družba. K objektivnim pojmovnim elementom kulturne dobrine torej spada tudi subjektivni element vrednotenja. Ta je najvažnejši element pojma kulturne dobrine.

Kulturna vrednost se manifestira predvsem v zgodovinskem, umetniškem, znanstvenem, arhitekturnem ali arheološkem pomenu predmeta. Predstavljamo pa si lahko tudi drugačne kulturne vrednote, kar izhaja iz odprtosti in spreminjanja kulture.¹² Kulturna vrednost ima pri tem različne razsežnosti. Najprej je tu teritorialni pogled. Predmet ima lahko kulturni pomen za skupino prebivalcev, ljudstvo, kontinent ali pa za celotno človeštvo. Po drugi strani se lahko spreminja kvalitativna razsežnost. Predmet ima lahko majhno, veliko, posebno, izstopajočo ali izredno kulturno vrednost. Kakšno teritorialno ali kvalitativno razsežnost razvije predmet, za njegovo uvrstitev med kulturne dobrine ni pomembno. Vsaka oblika kulturne vrednosti ustvari iz objekta kulturno vrednoto.

Iz kulturne vrednosti izhaja tudi bistvo kulturnih dobrin. Kulturna dobrina je več kot »običajen« predmet, je več kot le »blago«. Kulturna dobrina je predmet s kulturno vrednostjo. Vsaka kulturna dobrina je enkratna. Če je kulturna dobrina uničena, je torej ni mogoče popraviti ali povrniti. Uničenje vodi v nepovratno izgubo. Ker ima kulturna vrednost vsakokratne različne razsežnosti, je vsaka kulturna dobrina drugačna od drugih. Ene kulturne dobrine ni mogoče nadomestiti z drugo.

Vsaka kulturna dobrina je pričevanje zgodovinskega, umetniškega, arhitekturnega, znanstvenega in siceršnjega razvoja družbe. Odločilno prispeva k identiteti te družbe.

Kulturna identiteta je najvažnejši element za občutek skupne pripadnosti družbi in s tem tudi za identificiranje z mestom, pokrajino ali državo. Brez občutka skupne pripadnosti, brez kulturne identitete in brez kulturnih dobrin, ki prispevajo k oblikovanju in vzdrževanju kulturne identitete, skupnost ne funkcionira.¹³ Vrednost kulturne dobrine je v njenem pomenu za ljudi in za družbo. Ni je mogoče določiti z vsoto denarja.

Izravnalni ukrepi, ki jih določajo 4.-6. odstavek 31. člena slovenskega zakona o varstvu kulturne dediščine, niso v skladu s temi bistvenimi značilnostmi kulturnih dobrin. Peti odstavek 31. člena, prva alternativa, gradi na napačni predpostavki, da so kulturne dobrine »običajni« predmeti, ki imajo zgolj finančno vrednost. Ne upošteva njihove nenadomestljivosti in njihovega odličnega pomena za povezanost družbe in za identificiranje ljudi s preteklostjo in okoljem nista. Izgube učinka ustvarjanja identitete kake kulturne dobrine ni mogoče kompenzirati s plačilom denarne vsote. Peti odstavek 31. člena, druga alternativa (obnova drugega stavbnega spomenika), izhaja iz napačne domneve, da je mogoče dve kulturni dobrini izenačiti in eno nadomestiti z drugo. Vsaka kulturna dobrina je drugačna od drugih, vsaka je enkratna. Ene kulturne dobrine ni mogoče postaviti na mesto kake druge.

Izravnalni ukrep je torej v nasprotju tako s cilji varstva kulturnih dobrin kot tudi z njihovim bistvom. Kljub temu pa je treba še preveriti, ali morda ni možno izravnalnih ukrepov, običajnih v okoljskem pravu, prenesti na varstvo kulturnih dobrin.

V. Prenosljivost izravnalnih ukrepov iz okoljskega prava

V okoljskem pravu so izravnalni ukrepi razširjen pravni instrument. Še več, temeljna ideja, da je dovoljeno uničiti okolje na enem kraju, če je zato okolje na drugem kraju spet vzpostavljeno in ohranjeno, se je uveljavila kot pravno načelo okoljskega prava,¹⁴ predvsem pod vplivom prava EU. Klasična direktiva EU o flori, favni in habitatih iz leta 1992¹⁵ je namenjena ohranjanju naravnih življenjskih prostorov in prosto živečih živali in rastlin. Države članice EU so z njo zadolžene, da morajo ohraniti nekatera varovana območja. Projekti ne smejo vplivati na varovana območja. Če pa je kak projekt zaradi nujnih razlogov pretežno javnega interesa vendarle treba izvesti in pride zato do vpliva

na zavarovano območje ali do njegovega uničenja, mora država članica po šestem odstavku 6. člena poseči po »vseh nujnih izravnalnih ukrepih«. Ureditev te direktive je bila vključena v zakone o varstvu narave in zakone o gradbenem načrtovanju vseh držav članic EU.¹⁶

Toda tudi zunaj evropskega prava je mogoče najti podobne določbe. Omenimo lahko denimo mednarodni pravni sistem, ki je nastal z Alpsko konvencijo¹⁷ in je namenjen varovanju tega posebno občutljivega življenjskega prostora. Prvi odstavek 14. člena Protokola o energiji¹⁸ določa, da se dovoljenja za gradnjo ali načrtovanje smučarskih prog v gozdovih z varovalno funkcijo lahko izdajajo le v izjemnih primerih in ob izvedbi izravnalnih ukrepov. Prometni protokol¹⁹ nalaga pogodbenim strankam v drugem odstavku 11. člena in prvem odstavku 13. člena, da je dovoljena gradnja cest in turističnih naselij le ob pogoju, da so bili opravljeni zahtevani izravnalni ukrepi.

Skoraj vse te norme sledijo istemu modelu – preden so dovoljeni in izvedeni večji projekti, mora biti opravljena presoja vplivov na okolje. Če se pri tem izkaže, da bo prišlo do vplivov ali uničenja naravnih habitatov, hkrati pa zahtevе v korist občega dobrega terjajo uresničitev projekta, potem projekt sme biti uresničen – vendar samo ob pogoju, da so predhodno izvedeni primerni izravnalni ukrepi.

Zastavlja se vprašanje, ali je na področje prava varstva kulturnih dobrin možno prenesti te izravnalne ukrepe, ki skoraj na vseh področjih okoljskega prava,²⁰ še posebno pa v pravnem varstvu narave,²¹ predstavljajo priznane varstvene mehanizme. To bi bilo možno, če bi bila osnovna koncepcija okoljskih izravnalnih ukrepov v skladu z bistvenimi značilnostmi kulturnih dobrin. Plačilo denarne vsote sledi temeljni koncepciji »modela davščine«: država kot zastopnik javnega interesa zahteva poravnavo škode za izgube, povzročene javnemu dobremu.²² Ponovna vzpostavitev in ohranitev okolja na drugem kraju ustreza temeljnemu konceptu »nevtralizacijskega modela«: škoda za okolje na enem kraju je nevtralizirana z ukrepom varstva okolja na drugem kraju. Vzeto v celoti ostaja kvaliteta okolja enaka, povzročena ji ni bila nobena škoda.²³

Vendar na kulturne dobrine nista prenosljiva niti »model davščin« niti »model nevtralizacije«. Kot smo pokazali zgoraj, je vrednost kulturnih dobrin družbena in ne finančna. Kulturne dobrine niso običajno blago. Uničenje kulturne dobrine vodi k nepovratni izgubi kulturne dediščine družbe. Z denarjem take izgube ni mogoče nadomestiti. »Model davščin« je zato v primeru varstva kulturnih dobrin napačen koncept. Če poleg tega pomislimo, da je vsaka kulturna dobrina enkratna in da je ni mogoče nadomestiti z drugo, se izkaže, da je tudi »nevtralizacijski model« neprimeren. Uničenja kulturne dobrine ni mogoče nevtralizirati z ohranitvijo druge kulturne dobrine ali je nadomestiti. Uničenje kulturne dobrine in sočasna ohranitev neke druge v celoti gledano ne vodita do situacije, ki je obstajala pred posegom. Poenostavljeno povedano – drevo je enako drevesu. Če drevo podremo in zato na drugem mestu posadimo drugo, potem v celoti gledano okolju ni bila prizadeta nobena škoda. Kulturna dobrina pa ni isto kot druga kulturna dobrina. Če je uničena ena kulturna dobrina in zato ohranjena neka druga, je v celoti gledano kulturna dediščina v eni polovici uničena, in sicer nepovratno.

Da so izravnalni ukrepi na področju okolja sicer primeren pravni instrument, na področju varstva kulturnih dobrin pa ne, razkrije tudi pogled v evropske norme, v katerih sta kombinirana varstvo okolja in varstvo kulturnih dobrin. Kot primer navedimo ustrezne zakone na ravni kantonov v Švici. Ti predvidevajo možnost izravnalnih ukrepov, vendar izrecno le za uničenje naravnih in krajinskih habitatov, ne pa za uničenje kulturnih dobrin.²⁴

VI. Facit

Slovenija je suverena država, ki ji je, gledano pravno, v osnovi prepuščeno v svobodno odločanje, da ravna s kulturnimi dobrinami, kakor se ji zdi prav. Mednarodno in evropsko pravo Sloveniji, posebno v mirnodobnem času, ne predpisujeta strogo, kako naj ravna v kulturnih vprašanjih.

Kar je pravno možno, pa ni vedno vsebinsko pravilno in na mestu. Kot je pokazala ta raziskava, instrumenta izravnalnega ukrepa, običajnega v okoljskem

pravu, ni mogoče prenesti na varstvo kulturnih dobrin. Izravnalni ukrepi niso v skladu z bistvom kulturnih dobrin niti s ciljem varstva kulturnih dobrin. Prav nasprotno, uporaba takega načela na področju varstva kulturnih dobrin bi imela uničujoče posledice za kulturno dediščino in s tem za identiteto in samorazumevanje Slovencev.

Kerstin Odendahl je profesorica za mednarodno in evropsko pravo, tuje javno in primerjalno pravo na univerzi St. Gallen v Švici. Eno od področij njenega raziskovanja je varstvo kulturne dediščine. Je članica predsedstva švicarskega združenja za varstvo kulturne dediščine, ki je vključeno v Mednarodno ligo nacionalnih združenj za varstvo kulturne dediščine.

Opombe:

- 1 Nemški prevod izvornika je prijazno pripravil Leo Šešerko. Avtorica je v prevodu v nemščino opravila le majhne jezikovne korekture.
- 2 Poleg pojma »izravnalni ukrep« se pojavljajo tudi druge označitve, npr. »nadomestni ukrep«, »kompenzacijski ukrep« ali »stvarna nadomestitev«.
- 3 Unesco je leta 2003 začel vzpostavljati internetno banko podatkov, v kateri lahko države dajo na razpolago besedila svojih norm kulturnih dobrin. »Cultural Heritage Laws Database« skupaj s podrobnim iskalnikom je mogoče najti na spletni strani http://portal.unesco.org/culture/en/ev.php-URL_ID=33928&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html.
- 4 O različnih instrumentih varstva kulturnih dobrin gl. Odendahl, Kerstin, Kulturgüterschutz. Entwicklung, Struktur und Dogmatik eines ebenenübergreifenden Normensystems, 2005, str. 434 in nasl.
- 5 Sporazum o varstvu arhitekturne dediščine Evrope, gl. 3. 10. 1985 (CETS, št. 121).
- 6 Evropski sporazum o varstvu arheološke dediščine (revidiran), gl. 16. 1. 1992 (CETS, št. 143).
- 7 Prim. Oppermann, Thomas, Europarecht, 3. izd., 2005, § 28 Rn. 56; Behrens, Antje, Kultur in der Europäischen Union, 1999, str. 33 in nasl.; Berndt, Joachim, Internationaler Kulturgüterschutz, 1998, str. 132.
- 8 Prim. Nettesheim, Martin, »Das Kulturverfassungsrecht der Europäischen Union«, v: Juristenzeitung, 2002, 157 (161); Schwarze, Jürgen, »Die Kompetenzen der Europäischen Gemeinschaft auf dem Gebiet der Kultur«, v: isti, Bekker, Jürgen (ur.), Geistiges Eigentum und Kultur im Spannungsfeld von nationaler Regelungskompetenz und europäischem Wirtschafts- und Wettbewerbsrecht, 1998, str. 125 (144).
- 9 Drugače je v vojnem pravu, ki – v nasprotju z mirnodobnim – vsebuje mnogo določb, kako morajo v primeru oboroženega konflikta države ravnati z lastnimi in tujimi kulturnimi dobrinami; prim. Odendahl, prav tam, str. 150 in nasl.
- 10 Namesto mnogih le nekaj virov: Monden, Anneliese, Wils, Geert, »Art Objects as Common Heritage of Mankind«, Revue belge de droit international, 19 (1986), str. 327 (328); Raber, Hans Georg, Das kulturelle Erbe der Menschheit, 1994, str. 65; Fechner, Frank, »Prinzipien des Kulturgüterschutzes«, v: isti, Oppermann, Thomas, Prott, Lyndel V. (izd.), Prinzipien des Kulturgüterschutzes, 1996, str. 11 (26 in nasl.); Siehr, Kurt, »Die Schweiz und der Kulturgüterschutz in Europa«, prav tam, str. 145 (156).
- 11 O pojmu kulturne dobrine in njegovih posameznih elementih prim. Odendahl, prav tam, str. 387 in nasl.
- 12 O elementih odprtosti in spreminjanja kulture prim. Odendahl, prav tam, str. 373 in nasl.
- 13 O pomenu kulturnih dobrin za formiranje države gl. Odendahl, Kerstin, Peters, Mayte, »The Significance of Cultural Heritage for State Stability and its Protection by Public International Law«, ki bo izšel v: Raue, Julia, Sutter, Patrick (ur.), State Building, 2008.
- 14 Tako izrecno Vosskuhle, Andreas, Das Kompensationsprinzip. Grundlagen einer prospektiven Ausgleichsordnung für die Folgen privater Freiheitsbetätigung - Zur Flexibilisierung des Verwaltungsrechts am Beispiel des Umwelt- und Planungsrechts, Tübingen, 1999, str. 387 in nasl.
- 15 Direktiva 92/43/EWG Sveta z dne 21. maja 1992 k ohranjanju naravnih življenjskih prostorov kakor tudi prosto živečih živali in rastlin (AbIEG št. L 206/7, 22. 7. 1992).
- 16 Primerjaj denimo pravno situacijo v Nemčiji, kjer so bili zavezujoči izravnalni ukrepi varovanja narave vpeljeni v Gradbeni zakonik (§ 1a, 3. odst., in § 200a) in v Zvezni zakon o varstvu narave (§ 34, odst. 3 in 5).
- 17 Sporazum o varstvu Alp (Alpska konvencija) (AbIEG. št. L 61/32, 12. 3. 1996).
- 18 Protokol k izvedbi Alpske konvencije iz leta 1991 na področju energije (»Energetski protokol«) (AbIEU št. L 337/36, 22. 12. 2005).
- 19 Protokol k izvedbi Alpske konvencije iz leta 1991 na področju prometa (»Prometni protokol«) (BGBl. 2002, 1851).
- 20 Primerjaj obsežno analizo Vosskuhle, n. d.
- 21 Več podrobnosti gl. v: Dürner, Wolfgang, »Kompensation für Eingriffe in Natur und Landschaft nach deutschem und europäischem Recht«, Natur und Recht, 2006, str. 601 in nasl.; Bunzel, Arno, »Kompensationsverpflichtungen und Pflegemaßnahmen bei Eingriffen in Natur und Landschaft«, Natur und Recht, 2004, str. 15 in nasl.; Brohm, Winfried, »Die naturschutzrechtliche Eingriffs- und Ausgleichsregelung im Bauplanungsrecht«, Festschrift für Werner Hoppe zum 70. Geburtstag, 2000, str. 511 in nasl.
- 22 Prim. Vosskuhle, n. d., str. 217 in nasl.
- 23 Prim. Vosskuhle, n. d., str. 103 in nasl.
- 24 Prim. Gesetz zum Schutz und zur Pflege der Natur und der Heimat des Kantons Thurgau (Zakon o varstvu in negi narave in domovine Kantona Thurgau), 8. april 1992, tretji odstavek 8. člena (»Če se ni mogoče izogniti vplivu na varovane življenjske habitate, mora povzročitelj poskrbeti za ustrezno nadomestilo«) in prvi stavek 11. člena (»V pristojnost skupnosti/občin spada, da odredijo in financirajo ukrepe za ekološko izravnavo«); Gesetz über die Raumplanung und das öffentliche Baurecht (Baugesetz) des Kantons St. Gallen (Zakon o prostorskem načrtovanju in o javnem gradbenem pravu (Gradbeni zakon) kantona St. Gallen), 6. junij 1972, prvi odstavek 98. člena (»Kot predmete varstva je treba ohraniti: a) potoke, reke, jezera in njihove obale; b) posebno lepe in naravno ohranjenje ali kulturno zgodovinsko vredne krajine; c) pomembne krajevne podobe, zgodovinske krajevne kot tudi naravne in kulturne spomenike; d) habitate varovanih živali in rastlin; e) ključne točke v javnem interesu; f) umetnostno ali zgodovinsko dragocene gradnje ali dele gradenj; g) markantna posamezna drevesa in gozdove«) in drugi odstavek (»Odstranitev ali vplivanje na varovane predmete se sme dovoliti le, če je mogoče dokazati prevladujoči interes in potrebo po njihovem ohranjanju. Za habitate zaščitenih živali in rastlin je po pravilu treba plačati realno nadomestilo.«)